

v krajaňských vesnicích v Rumunsku, Bulharsku či bývalé Jugoslávii. Také Slovensku a Podkarpatské Rusi je v publikaci věnována jen okrajová pozornost.

Díky tematickému záběru i vydařené vizuální stránce však bude *Historie školních budov* nepochybně zajímavou četbou nejen pro historiky, architekty, pedagogické pracovníky či lokální patrioty. Kniha totiž obsahuje také řadu kvalitních fotografií, kreseb a plánků a právě tato bohatá a výborně zpracovaná obrazová dokumentace činí z Šimkovy práce potenciálně atraktivní publikaci také pro širší čtenářskou obec.

Lenka Jakoubková Budilová

Bořivoj Kňourek – Lenka J. Budilová: *Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr*

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno 2015, 299 + xvi s.

Neobvyklé propojení dvou oborů – stavebního inženýrství a sociokulturní antropologie prostřednictvím postav obou autorů, může čtenáře neznalého bližšího kontextu textů o Vojvodovu překvapit. Kdo se však již s některou z publikací či s informacemi o jediné české vesnici v Bulharsku setkal, tuší, že pramenem této spolupráce je letitý výzkum fenoménu Vojvodova, spojený především s jmény Marka Jakoubka a Lenky J. Budilové. Publikace, které z jejich výzkumu vzešly, jsou nejen antropologické komunitě dobře známé. Bádání o obci, jejíž fyzická existence se vešla do pouhých padesáti let, je svým rozsahem a publikováním

výsledků mimořádné. První z autorů, potomek vojvodovských obyvatel, stavební inženýr Bořivoj Kňourek, nabízí čtenáři pohled na stavebně-historický vývoj vojvodovských domů vřazený do rámce venkovského stavitelství střední a jihovýchodní Evropy. Jeho publikační partnerka Lenka J. Budilová poté stavební historii „zabydlí“ skutečným protagonisty dění, obyvateli Vojvodova. Životní cykly, zvyky, mezigenerační i další vztahy představují kulturní a sociální rozměry života ve Vojvodovu v nových souvislostech.

Kniha je členěná do tří ucelených bloků s těmito názvy: I. Z Německa a Čech do Banátu, Bulharska a zpátky; II. Vojvodovo, obec a dům; III. Kulturní a sociální rozměry vojvodovského domu. Na prvním z nich se podíleli oba autoři. Přehledně je tu pojednána historie migrací a osidlování středního Podunají. Budilová nejprve rozebírá dobře zdokumentovanou historii osidlování Banátu, důvody, které sem kolonisty přivedly, a okolnosti, které zapříčinily stěhování části rodin z první české vesnice v Banátu, Svaté Heleny, do Bulharska. Toto téma zkoumalo v posledních dvaceti letech více badatelů. Kromě jejich výstupů měla autorka k dispozici také výsledky bádání z šedesátých let 20. století a některé další historické prameny. Na základě bohaté dokumentace je čtenáři předložena kompletní historie kolonizace Banátu. Nové souvislosti k této historii přidává druhý autor, když ve zkratce sleduje osudy banátských Bulharů a Němců. Historická linie dále postupuje přes už známou událost odchodu části Svatohelenských do Bulharska, pramenně je zde doložen a vysvětlen pohyb a přesun rodin. Komparací badatelských závěrů více autorů, ať českých, či bulharských, jsou události ukotveny

v čase a prostoru. Prostor je věnován popisu budování nového domova v bulharském Seseku, a také okolnostem, které posléze donutily české rodiny Sesek opustit a na nově přiděleném území zvaném Gladno Pole založit na samém počátku 20. století obec Vojvodovo. Pokusy lokalizovat přesnou polohu Seseku vycházejí z dostupných informací o domech, které tu byly postaveny, a polích, která v krátké době svého života na Seseku Češi stačili obdělávat. Letecké mapování takové stopy v krajině umí najít, a proto je dnes známá zhruba 5 km² velká oblast, ve které se Sesek s největší pravděpodobností nacházel. Tuto část knihy uzavírá Budilová přehledem dalších osudů českého Vojvodova končícím přesídlením obyvatel této vesnice po druhé světové válce na jižní Moravu. Všimá si zde příčin stěhování, spojuje události z Bulharska s děním v Československu, vytváří přehled emigračních vln a jejich směřování. Obecné události z historie doplňuje slovy pamětníků. Kapitola o počátku a konci osídlení Vojvodova je doplněna Kňourkovými informacemi o mizení dalších obcí, tentokrát německých, v Banátu a Bulharsku.

První část knihy lze vnímat jako přehledovou, nepřináší žádná přelomová zjištění, shrnuje především dosavadní známé výsledky bádání. Nový je zde snad jen pohled na historii Němců v Bulharsku, a ten je oproti důkladně zmapované historii Čechů spíše stručný. Přesto je tento přehled událostí potřebný – vytváří základy, na kterých pak pevně stojí fenomén vojvodovského domu. Ten je skutečným důvodem vzniku této publikace, právě na něj je tu soustředěna pozornost.

Obyvatelům Banátu, ať v Rumunsku, Bulharsku, či Srbsku, již byla pozornost

věnována vícekrát, oproti tomu banátskému stavitelství či architektuře nikoliv. I proto stěžejní část této knihy tvoří charakteristika urbanismu obce Vojvodovo. Kromě podrobného popisu domů a komentáře k jejich současnému stavu je zde zmíněna i otázka jejich budoucnosti. Přehled dosavadních prací věnovaných stavitelství v Banátu, který se nachází v úvodu této kapitoly, zmiňuje české autory Vařeku a Frolce, kteří jako jediní o obydlích Čechů v Banátu psali. Další jmenované zdroje jsou německého či bulharského původu. Systematická práce či monografie na téma stavebního vývoje českých banátských obcí však doposud nevznikla.

Téma stavitelství je vřazeno do širšího prostorového a časového kontextu. Bádání se dotýká oblasti středního Podunají, domy zde v 19. století stavěné vykazují podobnosti a specifika bez ohledu na původ a národnost jejich stavitelů. Banát nejvíce ovlivnila rakouská systematická kolonizace, kdy právě organizovaný vznik vesnic a jednotná forma domů, včetně použití stejných konstrukčních prvků a materiálu, přispívaly ke sjednocení národnostně a/nebo nábožensky odlišného obyvatelstva. Ovšem i takto původně uniformní vzhled domů dříve či později ovlivnily ekonomické a sociální podmínky obyvatel.

Kňourek se ve svém zkoumání neomezuje pouze na stavitelství české obce, srovnává stav s obcemi německými i bulharskými (v Banátu). Věnuje se postupně vzniku a podobě prvních kolonizačních domů, jejich dalšímu vývoji, a to až do detailů. Čtenář se tak dozví o způsobu vaření v souvislosti s topením a odváděním kouře z domu, zjistí, jaký materiál ke stavbě domu a topeniště sloužil. Obecné stavitelské a sociální atributy toho prostoru

jsou poté konkretizovány na příkladu obce Vojvodovo, která tu je popsána systematicky ze všech výše zmíněných hledisek, včetně půdorysu a popisu celé lokality. Popisy jsou doloženy vyprávěním pamětníků, obsahem dopisů a dalšími informacemi ze zdrojů osobního charakteru, jakými jsou kupříkladu rodinné kroniky. Nechybí tu archivní plán vesnice s projektem ulic a domů a pohledem na extravilán Vojvodova. Další položkou jsou soupisy obyvatel a katastrální mapy. Informace o infrastruktuře a veřejných stavbách jsou prezentovány v rámci komparace obrazového materiálu a vyprávění pamětníků. Čtenář získává možnost vytvořit si na základě předložených výsledků bádání poměrně ucelenou představu o urbanismu Banátu, především ale Vojvodova, o způsobu života místních obyvatel a zaopatřování jejich potřeb.

Předchozí část knihy slouží následně Budilové jako rámec, do kterého zasazuje životy konkrétních lidí. Třetí kapitola pojednávající o kultuře a sociálním rozměru vojvodovského domu čerpá z bohatých zdrojů pořízených autorkou a jejím partnerem Markem Jakoubkem v průběhu více než patnácti let. Právě toto dlouhodobé zaměření na téma dovoluje autorce předkládat čtenářům nejen obecné popisy, archivní materiály a generalizované komentáře, její text je díky osobním promluvám Vojvodovčanů živý. Zpracováním vyprávění obyvatel vesnice, z nichž mnozí již zemřeli, vznikla možnost dům

představovat v kontextu života konkrétní rodiny, od informace o tom, kdo, jak a s kým dům stavěl, po mapování prostorového shlukování rodinných členů. Dějinné události jako první světová válka, epidemie chřipky či náboženské nesváry jsou kontextem, ve kterém jsou vysvětlovány změny struktury domácností. Celý vývojový cyklus domu sleduje autorka krok za krokem, od vzniku domu přes sociální, generační a genderové vztahy jeho obyvatel. Typologie místních domácností a popis struktury vztahů mezi jednotlivými vojvodovskými domácnostmi, které překračují hranice domů a představují společenství sousedů, příbuzných či přátel, dokládají i rivalitu a konkurenci. Všechny vztahy se tu ovšem srovnají před Bohem, i když je k tomu nezbytné mít ve vesnici dva kostely, pro dva odlišné náboženské směry jejich obyvatel.

Seznámení s materiální, dnes již mizející historií rolnického společenství Vojvodova, je obohacením dosud publikovaných výsledků bádání o této lokalitě a jejích obyvatelích. Do mozaiky pohledů na kolonizační procesy ve východní Evropě, jejichž vlivy jsou dnes možná patrnější, než tomu bylo před sto lety, přibyl další, sledující historii života v Banátu v nové, neotřelé perspektivě. Navíc, díky nezvyklému oborovému propojení, je kniha dobrým příkladem mnohdy deklarované, ve skutečnosti však málokdy dosažené interdisciplinární spolupráce.

Marcela Brabačová